

J. L. AUSTIN

NÄIN
TEHDÄÄN
SANOILLA

J. L. Austin

NÄIN TEHDÄÄN SANOILLA

Harvardissa 1955 pidetyt William James -luennot

Toimittaneet J. O. Urmson & Maria Sbisà

Suomentanut Risto Koskensilta

Tämä on näyte kirjasta.
Osta kokonainen teos
osoitteesta *netn.fi*.

niin & näin
Tampere 2016

ENGLANNINKIELINEN ALKUTEOS

How to do Things With Words

© 1962, 1975 by the President and Fellows of Harvard College

SUOMENNOS & JÄLKISANAT

© Risto Koskensilta & Eurooppalaisen filosofian seura ry

ISBN-NUMERO

978-952-7189-05-4

KANSI

Pasi Romppanen

TAITTO

Susanna Laurola

PAINOTYÖ

Tallinnan kirjapaino-osakeyhtiö,
Tallinna 2016

KUSTANTAJA

Eurooppalaisen filosofian seura ry / *niin & näin*

SISÄLLYS

SUOMENTAJAN ALKUSANAT	7
ESIPUHE TOISEEN LAITOKSEEN	10
ESIPUHE ENSIMMÄISEEN LAITOKSEEN	11
I LUENTO – Performatiivit ja konstatiivit	13
II LUENTO – Performatiivin luontumisehdot	22
III LUENTO – Kompastelut: kariutumiset	32
IV LUENTO – Kompastelut: väärinkäytöt	43
V LUENTO – Mahdollinen kriteeristö performatiiveille	55
VI LUENTO – Läpinäkyvät performatiivit	67
VII LUENTO – Läpinäkyvät performatiiviverbit	80
VIII LUENTO – Lokutionaarinen, illokutionaarinen ja perlokutionaarinen teko	89
IX LUENTO – Illokutionaaristen ja perlokutionaaristen tekojen erot	101
X LUENTO – ”Sanoessani...” ja ”Sanomalla...”	109
XI LUENTO – Toteamukset, performatiivit ja illokutionaarinen voima	119
XII LUENTO – Illokutoinaaristen voimien lajit	132
LIITE	147
SUOMENTAJAN JÄLKISANAT	151
KIRJALLISUUS	165
VIITTEET	170
HAKEMISTO	183

I LUENTO

PERFORMATIIVIT JA KONSTATIIVIT

Se, mitä aion täällä puhua, ei ole sen enempää vaikeaa kuin kiistanalaistakaan. En väitä, että luennoillani olisi muita asioita kuin että ne ovat totta, ainakin osittain. Käsittelemäni ilmiö on hyvin yleinen ja ilmeinen, ja muidenkin on täytynyt panna se jo ainakin paikka paikoin merkille. Tietääkseni siihen ei ole kuitenkaan kiinnitetty erityishuomiota.

Filosofit olettivat aivan liian pitkään, että ”toteamuksella” ei voi olla muuta tehtävää kuin ”kuvailla” asiantiloja tai ”todeta tosiseikkoja”, jolloin se on joko totta tai epätotta. Kieliopintutkijat ovat silti yhtenäen huomautelleet, että kaikki ”lauseet” eivät ole (tai kaikkia ei käytetä esittämään) toteamuksia⁵: (kieliopintutkijoiden) toteamusten lisäksi on katsottu olevan myös kysymyksiä ja huudahduksia sekä lauseita, jotka ilmaisevat käskyjä, toiveita ja myöntöjä. Eivätkä filosofit ole varmastikaan halunneet tätä kieltää, vaikka ovatkin paikoitellen puhuneet löyhästi ”toteamuksista” ”lauseina”. Toisaalta kieliopintutkijat ja filosofit ovat varmasti olleet selvillä myös siitä, kuinka kovin vaikeaa on erotella toteamuksista edes kysymyksiä, käskyjä ja sen sellaisia vain niiden tarjolla olevien, vähälukuisten ja yksinkertaisten kieliopillisten tuntomerkkien avulla, joita ovat esimerkiksi sanajärjestys, tapaluokka ja vastaavat. Tosin tapana ei ole tainnut olla vatvoa niitä ongelmia, joita tämä vaikeus selvästi synnyttää. Miten nimittäin ratkaisisimme, mikä on mikä? Miten kukin rajataan ja määritellään?

Viime vuosina filosofit ja kieliopintutkijat ovat kuitenkin osoittaneet aivan uudenlaista huolta paneutuessaan moniin asioihin, jotka aiemmin olisi sen enempää miettimättä katsottu ”toteamuksiksi”. Tämä huolellisuus syntyi osittain epäsuorasti

– ainakin filosofiassa. Ensin syntyi näkemys – jota ei ole aina muotoiltu ilman valitettavaa dogmatismia – että (tosiseikan) toteamisen pitäisi olla todennettavissa tai ”verifioitavissa”. Tämä johti ajatukseen, ettei monia ”toteamuksia” voi kutsua muuksi kuin pseudototeamuksiksi. Mikä tärkeintä, monien ”toteamusten” osoitettiin olevan niiden kieliopillisesti moitteetomasta muodosta huolimatta tiukasti ottaen mielettömiä, niin kuin Kant ehkä ensimmäisenä järjestelmällisesti argumentoi⁶. Eikä jatkuvasta uusien mielettömyyden lajien löytämisestä – kaikkine aivan liian epäsystemaattisiksi jääneine luokitteluihneen ja mystisiksi jääneine selityksineen – ole ylisummaan seurannut mitään muuta kuin hyvää. Silti meille, siis jopa meille filosoifeille, tulee lopulta raja vastaan siinä, kuinka paljon mielettömyyttä voimme sallia puheeseemme. Niinpä oli luonnollista siirtyä seuraavaan vaiheeseen ja kysyä, onko monienkaan pseudototeamuksilta näyttävien lausumien tarkoitus todella olla ”toteamuksia”. Nyttemmin ajatellaan yleisesti, että monien toteamuksilta näyttävien lausumien ei ole lainkaan tai niiden on vain osittain tarkoitus selostaa tosiasioita tai välittää tosiasioista suoraviivaista tietoa. Esimerkiksi ”eettisten propositionien” tarkoitus saattaisi olla – pelkästään tai osittain – ilmaista tunnetilaa, ohjailia käytöstä tai vaikuttaa käytökseen määrätavoilla. Tässäkin asiassa Kant oli yksi edelläkävijöistä. Usein käytämme lausumia tavoilla, jotka ylittävät ainakin perinteisen kieliopin rajat. On saatu huomata, ettei monien kuvaileviltä näyttävissä lausumissa esiintyvien erityisen mutkikkaiden sanojen tehtävä ole osoittaa selostelusta tilanteesta eriskummallisia lisäpiirteitä. Pikemminkin näiden sanojen on tarkoitus osoittaa (ei selostaa) olosuhteita, joissa toteamus esitetään, tai toteamusta koskevia varauksia tai tapaa, jolla toteamukseen pitäisi suhtautua, tai muuta vastaavaa. Sitä aikoinaan yleistä tapaa, että näitä vaihtoehtoja katsotaan ylen, kutsutaan ”deskriptiiviseksi” virhepäätelmäksi tai ”kuvailevuuserheeksi”⁷. Tämä ei tosin ole välttämättä aivan osuva nimitys, sillä ”kuvailevuus” on itsessään jotain erityislaatuista. Kaikki todet tai epätodet toteamukset eivät kuvaile mitään, ja siksi

käytän ”kuvailevan” sijaan mieluummin ”väittämiseen” tai ”varmentamiseen” viittaavaa sanaa ”konstatiivi”. Suunnilleen tähän tapaan on asteittain osoitettu tai ainakin tehty uskottavaksi, että monien vaikeiden filosofisten kysymysten taustalla on erehdys – se erehdys, että suoraviivaisiksi tosiasiatoteamuksiksi tulkitaan lausumia, jotka ovat joko (mielenkiintoisilla eikieliopillisilla tavoilla) mielettömiä tai joksikin aivan muuksi tarkoitettuja.⁸

Mitä ikinä ajattelemmekaan näistä yksittäisistä näkemyksistä ja ehdotuksista ja kuinka syvästi saatammekaan paheksua sitä alkuhämmennystä, johon filosofiset opit ja menetelmät ovat suistuneet, silti on tunnustettava, että ne selvästikin synnyttävät mullistusta filosofiassa. Jos sitä haluaa sanoa suuremmoisimmaksi ja tarpeellisimmaksi alan historiassa, ei tarkemmin ajatellen esitä kummoistakaan väitettä. Ei ole yllättävää, että alku on edennyt hitaasti, kaikkine ennako-oletuksineen ja harhapolkuineen. Se on tyypillistä mullistuksille.

PERFORMATIIVIEN ALUSTAVA ERISTÄMINEN⁹

Lausumatyyppi, jota käymme nyt pohtimaan, ei tietenkään ole yleisesti ottaen mielettömyyden alalaji, vaikka lausumien väärin käyttäminen toki synnyttää oman varsin erityislaatuisen ”mielettömyksien” kirjonsa, niin kuin tulemme näkemään. Pikemminkin se on toisen pääluokkamme alalaji – nimittäin teeskentelyn. Näille lausumille ei silti ole lainkaan välttämätöntä teeskennellä olevansa tosiasiatoteamuksia, kuvailevia tai konstatiivisia. Tosin, omituista kyllä, kun nämä lausumat ottavat kaikkein läpinäkyvimmän muotonsa ne usein teeskentelevätkin juuri sellaista. Kieliopintutkijat eivät uskoakseni ole nähneet tämän ”valeasun” läpi, ja filosofitkin vain sattumalta.¹⁰ Niinpä on aluksi paikallaan tutkia näitä lausumia tässä harhaanjohtavassa muodossa, koska vertaamalla niitä tosiasiatoteamuksiin, joita ne matkivat, saamme esiin niiden keskeisimmät piirteet.

Aloitamme siis ottamalla ensimmäisiksi esimerkeiksemme lausumia, joihin pätee seuraava: ne eivät sovi ”toteamusten” lisäksi mihinkään muihin tähän mennessä tunnistettuihin kieliopillisiin kategorioihin; ne eivät ole mielettömiä; ja ne eivät sisällä mitään niistä kielellisistä varoitussignaaleista, joita filosofit ovat tähän mennessä tunnistaneet tai luulleet tunnistaneensa (ne eivät sisällä sellaisia erikoisia sanoja kuten ”hyvä” tai ”kaikki”, epäilyttäviä apuverbejä kuten ”pitäisi” tai ”voisi” tai arveluttavia rakennelmia kuten hypotetikaaleja¹¹). Ja kuinka ollakaan, kaikissa on ikävyyttäviä verbejä indikatiivin aktiivin ensimmäisen persoonan yksikön presensissä¹². On lausumia, jotka täyttävät nämä ehdot, mutta:

- A. ne eivät ”kuvaile”, ”selosta”, ”väitä” tai ”varmenna” yhtään mitään, eivätkä ole ”totta tai epätotta”
- B. niiden lausuminen on – ainakin osittain – jonkin asian tekemistä, mitä puolestaan ei *tavallisesti* kuvailtaisi jonkin sanomiseksi tai ”ainoastaan” jonkin sanomiseksi.

Tämä ei ole lainkaan niin paradoksaalista kuin saattaa kuulostaa tai kuin olen ilkeämielisesti koettanut saada kuulostamaan – seuraavassa annettavat esimerkit tuottavat varmastikin pettymyksen.

Esimerkkejä:

- (E.a) ”Tahdon (ottaa tämän naisen lailliseksi aviovaimokseni)” lausuttuna vihkiseremonian aikana¹³.
- (E.b) ”Kastan tämän aluksen *Kuningatar Elisabetiksi*” lausuttuna iskettäessä pullo laivan keulaan.
- (E.c) ”Jätän kelloni veljelleni perinnöksi” testamentissa.
- (E.d) ”Lyön kuuspennisen vetoa, että huomenna sataa.”

Kun esittää jonkin näistä esimerkkilausumista (luonnollisestikin sopivissa olosuhteissa), ei selvästikään *kuvaile* itseään tekemässä sitä, mitä lausuman esittäjän sanottaisiin tekevän lausumaa esittäessään¹⁴. Silloin lausuja ei myöskään *totea* tekevänsä

niin & näin -kirjoissa ilmestynyt

1. MIKKO LAHTINEN (toim.), *Henkinen itsenäisyys*
2. MARTIN HEIDEGGER, *Silleen jättäminen*
3. RALPH WALDO EMERSON, *Luonto*
4. PEKKA PASSINMÄKI, *Kaupunki ja ihmisen kodittomuus*
– *Filosofinen analyysi rakentamisesta ja arkkitehtuurista*
5. QUENTIN SKINNER, *Kolmas vapauden käsite*
6. PERTTI AHONEN, *Vireällä mielellä*
– *Ymmärtämisen ja eettisyyden mielialat*
7. JULIEN OFFRAY DE LA METTRIE, *Ihmiskone*
8. T. P. USCHANOV, *Wittgenstein in Finland – A Bibliography 1928–2002*
9. MIKA HANNULA, JUHA SUORANTA & TERE VADÉN,
Otsikko uusiksi – Taideteollisen tutkimuksen suuntaviivat
10. TOMMI WALLENIUS, *Filosofian toinen – Levinas ja juutalaisuus*
11. DANIEL JUSLENIUS, *Suomen onnettomuus – De Miseriis Fennorum*
12. MICHEL ONFRAY, *Kapinallisen politiikka*
– *Tutkielma vastarinnasta ja taipumattomuudesta*
13. J. J. F. PERANDER, *Yhteiskunta uutena aikana & muita kirjoituksia*
14. JUSSI BACKMAN, *Omaisuus ja elämä*
– *Heidegger ja Aristoteles kreikkalaisen ontologian rajalla*
15. NICCOLÒ MACHIAVELLI, *Castruccio Castracanian elämä*
16. JUKKA PAASTELA (toim.), *Terrorismi*
– *Ilmiön tausta ja aikalaisanalyysijä*
17. LAURI MEHTONEN, *Moderniteetin jäljillä*
– *Tekstejä aistisuudesta, tiedosta ja sivistyksestä*
18. ARTHUR SCHOPENHAUER, *Taito olla ja pysyä oikeassa*
– *Eristinen dialektiikka*
19. JUHA DRUFVA, *Unohdettuja ajatuksia etsimässä*
20. JUHA VARTO & HAKIM ATTAR, *Syvä laulu*

21. JUSSI BACKMAN & MIIKA LUOTO (toim.), *Heidegger – Ajattelun aiheita*
22. KARI VÄYRYNEN, *Ympäristöfilosofian historia – Maaäitimyytistä Marxiin*
23. TERE VADÉN, *Karhun nimi – Kuusi luentoa luonnosta*
24. GUY HAARSCHER, *Tunnustuksettomuus*
25. JOSÉ ORTEGA Y GASSET, *Ajatuksia tekniikasta*
26. TAPANI KILPELÄINEN (toim.), *Kääntökirja – Kirjoituksia kääntämisen filosofiasta*
27. MARTIN HEIDEGGER, *Tekniikka ja käänne*
28. SIMONE WEIL, *Juurtuminen – Alkusoitto ihmisvelvollisuuksien julistukselle*
29. MIKA HANNULA, *Suomalaisuudesta – Erään sukupolven tarina*
30. FRIEDRICH NIETZSCHE, *Tragedian synty*
31. EDMUND HUSSERL, *Geometrian alkuperä – Johdanto Jacques Derrida*
32. WILLIAM JAMES, *Pragmatismi – Uusi nimi eräille vanhoille ajattelutavoille*
33. TUUKKA TOMPERI & HANNU JUUSO (toim.), *Sokrates koulussa – Itsenäisen ja yhteisöllisen ajattelun edistäminen opetuksessa*
34. JUHA VARTO, *Tanssi maailman kanssa – Yksittäisen ontologiaa*
35. GIORGIO COLLI, *Nietzschien jälkeen – Miten tullaan filosofiksi*
36. FJODOR DOSTOJEVSKI, *Talvisia merkintöjä kesän vaikutelmista*
37. MIGUEL DE UNAMUNO, *Traaginen elämäntunto*
38. JOYCE CAROL OATES, *Nyrkkeilystä*
39. MARTIN HEIDEGGER, *Esitelmiä ja kirjoituksia osa II*
40. E. M. CIORAN, *Hajoamisen käsikirja*
41. MARIE-FRANCE DANIEL, LOUISE LAFORTUNE, RICHARD PALLASCIO & PIERRE SYKES, *Matildan ja Taavetin matemaattiset seikkailut*
42. MARIE-FRANCE DANIEL, LOUISE LAFORTUNE, RICHARD PALLASCIO & PIERRE SYKES, *Matildan ja Taavetin seikkailut tieteen maailmassa*
43. OSCAR BRENIFIER, *Keskusteleva opetus*
44. MAUGHN GREGORY, *Filosofiaa lapsille ja nuorille*
45. MARIE-FRANCE DANIEL, LOUISE LAFORTUNE, RICHARD PALLASCIO & PIERRE SYKES, *Filosofoidaan matematiikasta ja luonnontieteistä*
46. JOHN DEWEY, *Taide kokemuksena*
47. PIERRE HADOT, *Mitä on antiikin filosofia?*
48. MARTIN HEIDEGGER, *Mitä on metafysiikka?*

49. ANN MARGARET SHARP, *Nukkesairaala*
50. ANN MARGARET SHARP & LAURANCE JOSEPH SPLITTER,
Kuka minä olen? – Nukkesairaalan opettajanopas
51. SAMI PIHLSTRÖM, *Elämän ongelma – Filosofian eettinen ydin*
52. NORMAND BAILLARGEON, *Älyllisen itsepuolustuksen pikakurssi*
53. BEATE BØRRESEN, BO MALMHETER & TUUKKA TOMPERI,
Ajatellaan yhdessä – Taitavan ajattelun työkirja
54. ROGER-POL DROIT, *Filosofoidaan lasten kanssa*
55. LEENA KURKI & TUUKKA TOMPERI, *Väittely opetusmenetelmänä*
– *Kriittisen ajattelun, argumentaation ja retoriikan taidot käytännössä*
56. LUDWIG WITTGENSTEIN, *Ajatusliikkeitä*
– *Päiväkirjat 1930–1932 & 1936–1937*
57. SIMO KYLLÖNEN, JUHANA LEMETTI, NIKO NOPONEN
& MARKKU OKSANEN (toim.), *Kiista yhteismaista*
– *Garrett Hardin ja selviytymisen politiikka*
58. HERBERT MARCUSE, *Taiteen ikuisuus*
59. HEINRICH HEINE, *Romantiikan koulu*
60. MATTHEW B. CRAWFORD, *Elämän korjaajat*
– *Kädentaitojen ja käytännöllisen ammattityön ylistys*
61. TAPANI KILPELÄINEN, *Itsemurhan filosofia*
62. JULIAN BAGGINI & PETER S. FOSL, *Etiikan pikkujättiläinen*
63. FRIEDRICH HÖLDERLIN, *Teokset*
64. MICHEL DE CERTEAU, *Arkipäivän kekseliäisyys 1 – Tekemisen tavat*
65. ANTTI SALMINEN & TERE VADÉN, *Energia ja kokemus*
– *Naftologinen essee*
66. MICHEL FOUCAULT, *Klinikan synty*
67. JULIAN BAGGINI & PETER S. FOSL, *Ajattelun pikkujättiläinen*
68. ERMANNO BENCIVENGA, *Olipa toisen kerran*
– *52 ajattelemisen arvoista satua*
69. VILLE LÄHDE, *Niukkuuden maailmassa*
70. MICHEL DE CERTEAU, LUCE GIARD & PIERRE MAYOL,
Arkipäivän kekseliäisyys 2 – Asuminen, ruuanlaitto
71. MICHEL FOUCAULT, *Parhaat*
72. PIA HOUNI & PERTTU SALOVAARA (toim.), *Filosofi tavattavissa*
– *Ajatuksia filosofisesta elämästä*
73. VERA TRIPODI, *Sukupuolen filosofia*
74. ROBERTO CASATI & ACHILLE C. VARZI,
Ylittämättömiä yksinkertaisuuksia – 39 filosofista kompakertomusta
75. EDUARD HANSLICK, *Musiikille ominaisesta kauneudesta*
– *Yritys säveltaiteen estetiikan uudistamiseksi*

76. MESTARI ECKHART, *Jumalallisen lohdutuksen kirja*
77. TAPANI KILPELÄINEN, *Silmät ilman kasvoja – Kauhun filosofiana*
78. DAVID HUME, *Keskusteluja luonnollisesta uskonnosta*
79. FJODOR DOSTOJEVSKI, *Kulta-aika taskussa*
– *Kirjoituksia Venäjän maasta ja hengestä*
80. STEPHEN TOULMIN, *Argumentit – Luonne ja käyttö*
81. BELL HOOKS, *Rakkaus muuttaa kaiken*
82. GEORGES BATAILLE, *Uskontoteoria*
83. KENAN MALIK, *Monikulttuurisuus*
84. DANI RODRIK, *Globalisaation paradoksi*
– *Miksi globaalit markkinat, valtiot ja demokratia eivät sovi yhteen?*
85. HANNELE HUHTALA, SAMI SYRJÄMÄKI & JARKKO S. TUUSVUORI,
Ajatuspajoista innovaatiokumppanuuksiin. Tapaus Filosofian Akatemia
– *Raportti uusimmasta valmennuskonsultoinnista ja julkisen järjenkäytön*
ohentuvasta kriittisyydestä
86. KENAN MALIK, *Moraalin suuntaa etsimässä*
– *Etiikan maailmanhistoria*
87. J. L. AUSTIN, *Näin tehdään sanoilla*

Tilaukset
www.netn.fi/kirjat
niin & näin
PL 730
33101 TAMPERE